

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

METHODOLOGICAL COMPETENCE OF A TEACHER: THEORETICAL ASPECT

У статті досліджується теоретичний аспект методичної компетентності як складової професійної компетентності в контексті діяльності педагогів різного фаху. Актуалізовано необхідність розвитку методичної компетентності педагогів, що обумовлено запитами сучасної освіти. Зазначено, що компетентізація сучасної освіти створює для педагогів можливість реалізації пріоритетних завдань, оскільки передбачає зосередженість на процесах їхнього професійного розвитку, спонукає до удосконалення ключових та фахових компетентностей, трансформації особистісних якостей. Метою статті визначено висвітлення результатів теоретичного вивчення сутності поняття «методична компетентність». З'ясовано, що методична компетентність, від рівня розвиненості якої залежить продуктивність діяльності вчителя, є невід'ємною складовою професійної компетентності. Відмічено пріоритетну роль методичної компетентності у забезпеченні процесу реалізації завдань Державного стандарту базової середньої освіти. Означено, що лише компетентний вчитель формує особистість компетентного учня, здатного бути успішним у навчанні і в житті. Доведено, що питання розвитку методичної компетентності педагогів закладів загальної середньої освіти потребує теоретичного обґрунтування та додаткової деталізації. Розглянуто і проаналізовано наукові джерела з окресленої проблематики та запропоновано дефініцію поняття «методична компетентність» потрактовану як складне інтегроване утворення особистості, що включає комплекс здатностей і готовності до методичної діяльності, загальнопедагогічних та спеціальних знань, умінь і навичок, педагогічних цінностей, методичного досвіду та особистісних якостей педагога, що у їх взаємозв'язку та взаємодії забезпечують ефективну реалізацію освітнього процесу. Виокремлено структурні компоненти методичної компетентності: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-технологічний, які обумовлюють наявність у педагога методичних знань, умінь, особистісних рис, педагогічних цінностей та досвіду, що підлягають трансформації у процесі професійного розвитку. Окреслено подальші перспективи розроблення векторів науково-методичного супроводу розвитку методичної компетентності педагогів у системі неперервної освіти.

Ключові слова: методична компетентність, компетентнісний підхід, компетент-

ність, професійна компетентність, вчителі закладів загальної середньої освіти.

The article examines the theoretical aspect of methodical competence as a component of professional competence in the context of activities of teachers of various specialties. The need for the development of methodical competence of teachers, which is due to the demands of modern education, has been updated. It is noted that the competence of modern education creates opportunities for teachers to implement priority tasks, as it involves focusing on the processes of their professional development, encourages improvement of key and professional competencies, transformation of personal qualities. The purpose of the article is to highlight the results of a theoretical study of the essence of the concept of «methodical competence». It was found that methodical competence, the level of development of which depends on the productivity of the teacher, is an integral component of professional competence. The priority role of methodical competence in ensuring the process of implementation of tasks of the State Standard of Basic Secondary Education is noted. It was noted that only a competent teacher forms the personality of a competent student who is able to be successful in studies and in life. It has been proven that the issue of the development of methodical competence of teachers of general secondary education institutions requires theoretical justification and additional detailing. Scientific sources on the outlined issues were considered and analyzed, and a definition of the concept of «methodical competence» was proposed, interpreted as a complex integrated formation of a personality, which includes a complex of abilities and readiness for methodical activity, general pedagogical and special knowledge, abilities and skills, pedagogical values, methodical experience and personal quality teacher, that in their interconnection and interaction ensure effective implementation of the educational process. The structural components of methodical competence are singled out: cognitive, value-motivational, activity-technological, which determine the presence of methodical knowledge, skills, personal traits, pedagogical values and experience that are subject to transformation in the process of professional development. Further prospects for the development of vectors of scientific and methodological support for the development of methodological competence of teachers in the system of continuous education are outlined.

Key words: methodical competence, competence approach, competence, professional competence, teachers of general secondary education institutions.

УДК 37.091.3:[005.336.2+303.725.2]
(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.37>

Шатайло Н.В.,

канд. пед. наук,
завідувач кафедри методики
викладання і змісту освіти
Комунального закладу вищої освіти
«Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»

Постановка проблеми. Українська освіта перебуває в стадії реформування та супроводжується необхідністю реагувати на виклики, зумовлені воєнним станом, забезпечувати освітній процес у онлайн/змішаному форматі навчання з дотриманням норм безпеки. Компетентізація сучасної освіти створює для педагогів можливість для реалізації означених пріоритетних завдань,

оскільки передбачає зосередженість на процесах їхнього професійного розвитку, спонукає до удосконалення ключових та фахових компетентностей, трансформації особистісних якостей.

Невід'ємною складовою професійної компетентності є методична компетентність, від рівня розвиненості якої залежить продуктивність діяльності вчителя. Також варто відмітити пріоритетну

роль саме методичної компетентності у забезпеченні процесу реалізації завдань Державного стандарту базової середньої освіти. Адже лише компетентний вчитель може сформувавши компетентного учня – особистість, здатну бути успішною у навчанні і в житті. Тому питання розвитку методичної компетентності у педагогів закладів загальної середньої освіти потребує теоретичного обґрунтування та додаткової деталізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику впровадження компетентного підходу в освіті висвітлювали українські та зарубіжні вчені: І. Драч, П. Бачинський, Н. Бібік, Ю. Бойчук, Г. Гавришак, І. Гудзик, Н. Дворнікова, О. Пометун, О. Овчарук, О. Локшина, І. Родигіна, О. Савченко, Т. Смагіна, Дж. Равен, А. Маслоу, Дж. Уайт та ін. Теоретико-методологічні засади розвитку професійної компетентності досліджували Н. Гузій, І. Дичківська, І. Драч, О. Дубасенюк, М. Дяченко, П. Зеєр, О. Пометун, Н. Нічкало, О. Савченко, Л. Семенець, В. Семиченко, С. Скворцова, Т. Ціпан та ін. Науковцями розглянуто складну багаторівневу структуру професійної компетентності, котра інтегрує характеристики професійних і особистісних якостей фахівців, відображаючи рівень знань, умінь і навичок, досвіду, способів мислення, володіння релевантними методами задля практичної реалізації векторів реформування національної освіти [11].

До проблеми розвитку методичної компетентності зверталось чимало дослідників, зокрема О. Бігич, О. Біляковська, Т. Волобуєва, А. Волощук, А. Дейкіна, А. Мормуль, Н. Остапенко, В. Сидоренко, А. Ситченко, В. Студенікіна та ін. Особливості розвитку методичної компетентності педагогів різноманітних галузей знань визначено в наукових працях Н. Бахмат, Т. Бодрової, В. Галая, Т. Загривної, В. Земцової, О. Зубкова, В. Коваль, О. Мартиненко, Л. Моторної, В. Ніжегородцева, І. Новик, Є. Проворової, Л. Сімоненко, С. Семенця, О. Скафи, Н. Стефанової, Н. Тарасенкової, Л. Теряєвої, Я. Цимбалюк, Л. Черчатої та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень щодо окресленої проблематики, більш глибокого висвітлення потребують питання особливої значущості методичної компетентності у складі професійної компетентності педагогів, які викладають навчальні дисципліни у закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – висвітлити результати теоретичного вивчення сутності поняття «методична компетентність».

Виклад основного матеріалу. З огляду на сучасні євроінтеграційні та глобалізаційні тенденції застосування компетентного підходу уможливорює прозорість, зрозумілість, мобільність,

індивідуалізацію і оптимізацію як освіти в цілому, так і освітніх програм, навчання/навченості, кваліфікації особи. Компетентнісний підхід в «Енциклопедії освіти» визначається як «підхід до визначення результатів навчання, здобутих кваліфікацій, що базується на їх описі в термінах компетентностей» [4, с. 469]. Саме компетентнісний підхід набуває особливого значення в процесі професійного розвитку педагогів, оскільки здійснюється в межах результативної парадигми та концепції вимірюваної якості освіти.

Очевидно, що існує проблема інтерпретації ключових понять нашого дослідження у різноманітних джерелах. Зокрема Радою Європейського Союзу компетентність для цілей Європейської рамки кваліфікацій навчання впродовж життя розглядається як «спроможність використовувати знання, вміння і особисті, соціальні та/або методологічні здатності у робочій чи навчальній ситуації та в професійному і особистісному розвитку», а ключові компетентності характеризуються як «сукупність знань, умінь та ставлень» [4, с. 469].

Українське законодавство у сфері освіти активно застосовує термінологію щодо компетентного підходу. Так Законом України «Про освіту» компетентність тлумачиться як «динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [7].

Зі змістом категорії «компетентність» тісно пов'язано поняття «професійна компетентність». Тракується воно як «складне інтегративне особистісне утворення, що формується у процесі здобуття професійної освіти, безперервно розвивається у професійній діяльності і визначає здатність особи застосовувати спеціальні знання, уміння, навички» [4, с. 811]. Важливо, що у визначенні даного поняття наголошено на прояві відповідних суб'єктних та професійно важливих якостей для виконання комплексу складних виробничих завдань, обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку.

Розглянемо визначення поняття «методична компетентність» вченими, які здійснювали наукові розвідки щодо розвитку професійної компетентності педагогів різного фаху. Зокрема, В. Коваль достатньо розлого визначає характеристику методичної компетенції як ключової, що входить до однієї з груп в структурі професійної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. Значний інтерес у дослідженні науковиці становить включення в структуру професійної компетентності саме трьох груп – предметно-фахової, особистісно-комунікативної та діяльнісно-технологічної. В основу такого групування закладено «результативність становлення

професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів, їхня психологічна установка і мотивація щодо вивчення філологічних дисциплін, особистісна оцінка своєї діяльності» [5, с. 137].

Прикметно, що методичну компетенцію віднесено саме до діяльнісно-технологічної групи, що доводить її приналежність до діяльнісної складової професійної компетентності. В. Коваль наголошує на необхідності розгляду структури методичної компетентності майбутніх учителів-філологів з урахуванням їхньої професійної специфіки, що обумовлено «розрізненням науковцями загальної методики – методики навчання мови (лінгводидактики) і часткової, конкретної» [5, с. 145-148].

У контексті нашого дослідження видається співмірним щодо професійної діяльності педагогів різного фаху трактування Л. Сімоненко методичної компетентності учителя української мови. У світлі сучасної парадигми дослідниця визначає поняття «методична компетентність» як «складне інтегративне утворення, що становить поєднання результату методичної підготовки, тобто синтез знань (психолого-педагогічних, загальнонавчальних, предметних), умінь (загальнопедагогічних, спеціальних і комунікативних) і навичок педагогічної діяльності». Ми приєднуємось до думки вченої щодо необхідності саме такого поєднання «для ефективної реалізації процесу навчання української мови (*і будь-якого предмета – авт.*), методичного досвіду, отриманого в процесі професійної діяльності, та особистісних рис педагога» [9, с. 22].

Тлумачення Т. Бодрової перетинається з попереднім та підсилено новими суттєвими нюансами. Так методичну компетентність педагога-музиканта вчена представляє як інтегральну характеристику особистості, «що визначає здатність вирішувати професійні завдання в ситуаціях реальної практичної музично-освітньої діяльності та відповідає основним видам методичної діяльності вчителів музичного мистецтва (проективній, організаційній, комунікативній, гностичній, дослідницькій, інтегративній, рефлексивній)» [2, с. 34]. Водночас зміст методичної компетентності розкривається і через сукупність компонентів: орієнтаційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, особистісного та соціально-поведінкового, котрі підкреслюють фахову спрямованість вчителя, наявність у нього методичних знань, методичних умінь, професійно значущих особистісних якостей та досвіду.

Дефініція «методична компетентність» у трактуванні Л. Теряєвої подана як інтегральна якість особистості, яка «має методичні знання, уміє контролювати та аналізувати навчальний процес, оцінювати якість знань для досягнення мети, шукати нові шляхи і ефективні методи навчання» [10, с. 182-185]. Також слушно зазначено, що майбутній вчитель музики має впевнено

володіти сучасними інноваційними методами та технологіями й впроваджувати їх у освітній процес. Структура методичної компетентності містить когнітивно-пізнавальний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-творчий компоненти, котрі відображають специфіку змісту професійної діяльності саме вчителя музичного мистецтва. Вичерпно розкриті змістові наповнення визначених структурних компонентів є основою для подальшого становлення педагога-музиканта, його вмотивованості до реалізації сучасних підходів.

Відповіддю на сучасні виклики розвитку національної освіти в умовах інклюзії дедалі частіше спонукають вчених до пошуків шляхів розвитку професійних компетентностей, зокрема методичної компетентності педагогів закладів загальної середньої освіти. Так Н. Бахмат вважає, що методична компетентність вчителів в умовах інклюзивного навчання є «інтегративною якістю особистості, спрямованою на становлення педагогічних цінностей, оволодіння методичними знаннями, вміннями, способами діяльності в галузі інклюзії» [1, с. 57]. У даному трактуванні методичної компетентності зроблено акцент на здатності і готовності педагогів здійснювати методичну діяльність у процесі інклюзивного навчання з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів освіти.

Заслуговують особливої уваги деталізовані в дослідженні Н. Бахмат компоненти методичної компетентності вчителів, на які варто спиратися педагогам усіх навчальних дисциплін. Підтвердження тому знаходимо у Професійному стандарті вчителя, де серед сучасних вимог до педагога також окреслено готовність і здатність навчати дітей незалежно від їх здібностей, особливостей розвитку, обмежень здоров'я і об'єктивно сформованої соціальної ситуації. До структури науковиця відносить когнітивний, організаційно-практичний компоненти, спрямовані на розвиток теоретичної та методичної складової методичної компетентності. Але особливо вагомим у компонентній структурі методичної компетентності в умовах інклюзії є мотиваційно-ціннісний компонент, який «забезпечує розвиток загальної позитивної мотивації і морально-психологічної складової методичної компетентності» [1, с. 57]. Ми підтримуємо переконання вченої щодо вирішальної значущості цього компоненту в частині забезпечення регулятивної функції у комплексному процесі розвитку методичної компетентності працівників освіти в умовах інклюзивної освіти у ЗЗСО.

Аналіз наукових джерел з окресленої проблематики створив підґрунтя для визначення поняття «методична компетентність», яке розуміємо як складне інтегроване утворення особистості, що включає комплекс здатностей і готовності до методичної діяльності, загальнопедагогічних та спеціальних знань, умінь і навичок, педагогічних

цінностей, методичного досвіду та особистісних якостей педагога, що у їх взаємозв'язку та взаємодії забезпечують ефективну реалізацію освітнього процесу. Зміст методичної компетентності доцільно розкривається через структурні компоненти: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-технологічний, які обумовлюють наявність у педагога методичних знань, умінь, особистісних рис, педагогічних цінностей та досвіду, що підлягають трансформації у процесі професійного розвитку.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження зазначимо, що методична компетентність як майбутніх, так і досвідчених вчителів різних предметів базується на наявності ґрунтовних знань з фахової дисципліни і методики її викладання та включає низку компетенцій: цільову, змістову, проєктувальну, рефлексивну, моніторингову. В основу перелічених компетенцій закладено, зокрема, здатності вчителя визначати мету, зміст навчання, проєктувати освітній процес, обґрунтувати ефективність обраних методичних підходів, відстежувати результати навчання.

Зауважимо, що частину вищезазначених компетенцій зустрічаємо у Професійному стандарті вчителя [8] у дещо іншій комбінації, що є свідченням єдності підходів до розуміння сутності і змісту професійної діяльності сучасного педагога.

Проведений у статті аналіз наукових джерел дозволив виявити багатоаспектність заявленої проблематики та спонукає до розроблення векторів науково-методичного супроводу розвитку методичної компетентності педагогів у системі неперервної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бахмат Н. В. Методична компетентність вчителя в умовах інклюзивного навчання. *New Inception*. 2022. (1–2 (7–8)). С. 52–61. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7101894%20> (дата звернення: 04.02.2024).
2. Бодрова Т. О. Методична підготовка майбутніх учителів музики в контексті універсальних принципів загальної та мистецької освіти. *Innovative processes in education: Collective monograph*. AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. P. 26–39. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12976/Bodrova%202017,%20%20Poland.pdf?sequence=1>

3. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід. Наукові підходи до педагогічних досліджень : монографія / за заг. ред. В.І. Лозової. Харків: Апостроф, 2011. С. 188–216.

4. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

5. Коваль В. О. Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу в закладах вищої освіти : монографія / Коваль В. О. ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2021. 449 с.

6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : (Бібліотека з освітньої політики) : кол. монографія / Н. М. Бібік та ін.; заг. ред. О. В. Овчарук. Київ. : К.І.С., 2004. 112 с.

7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.01.2024).

8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf (дата звернення: 05.02.2024).

9. Сімоненко Л. Ю. Лінгводидактичні засади організації контролю сформованості методичної компетентності майбутніх учителів української мови»: дис. ... на здобуття канд. пед. наук : 13.00.02. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Старобільськ, 2016. 297 с.

10. Теряєва Л. А. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя музики як психолого-педагогічна проблема. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки* : матеріали IV щорічної Всеукр. наук-практ. конф., 27 березня 2014 р. Київ. 2014. С. 181–186. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/275580398.pdf> (дата звернення: 21.01.2024).

11. Шатайло Н. В. Розвиток професійних компетентностей педагогів базової школи в умовах сьогодення. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. Випуск 12(18). 2023. С. 878-889. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12\(18\)-878-889](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-12(18)-878-889) (дата звернення: 20.01.2024).